

Martin Budaj, Pavel Hronček, Martin Lokša a kol.:
Od mýta k Mýtu
Monografia obce Mýto pod Ďumbierom

Autorský kolektív:

† Dr. h. c. prof. PhDr. Július Alberty, CSc.; RNDr. Martin Budaj, PhD.;
Ing. arch. Igor Faško; prof. PhDr. Karol Fremal, CSc.;
PaedDr. Bohuslava Gregorová, PhD.; doc. PaedDr. Pavel Hronček, PhD.;
Mgr. Andrej Choma, PhD.; PhDr. Andrea Jágerová; JUDr. Mgr. Martin Kvietok;
PhDr. Martin Lokša; prof. PhDr. Pavol Martuliak, CSc.;
PaedDr. Slavomíra Očenášová-Štrbová, PhD.; Ing. Roman Švantner

Zostavovatelia:

doc. PaedDr. Pavel Hronček, PhD.; RNDr. Martin Budaj, PhD.; PhDr. Martin Lokša

Monografiu posúdili:

doc. PhDr. Patrik Derfiňák, PhD.
Mgr. Michal Ďurčo, PhD.
PhDr. Ľudovít Hallon, DrSc.
doc. Ing. Peter Jančura, CSc.

Jednotlivé časti monografie posúdili:

† Dr. h. c. prof. PhDr. Július Alberty, CSc. (Dejiny obce, Baníctvo)
Mgr. Tomáš Bánik, PhD. (Nárečia mýtňanskô)
doc. PhDr. Margita Jágerová, PhD. (Tradičná kultúra)
Eva Švajdová (Odev)

Autori fotografií:

Branislav Beliančin, Ivan Bruchala, Martin Budaj, Peter Budaj, Igor Dropčo, Igor Faško, Gryzley,
Pavel Hronček, Alžbeta Kováčiková, Edita Kušnierová, Martin Kvietok, Pavol Lihan, Martin Lokša,
Andrea Macková, Stacho Mudrák, Ľubomír Múka, Jerzy Opióła, Milan Paprčka, Vladimír Paprčka,
Stanislav Spáč, Libor Stehlík, † Peter Straňák, Peter Urban, † Ján Weiss

Ilustrácie:

Ing. arch. Igor Faško

Jazyková korektúra:

PhDr. Martin Lokša, Mgr. Ľuboš Dropčo

Mapové podklady:

Vektorové vrstvy z OpenStreetMap: © OpenStreetMap contributors
Digitálny model terénu: ASTER GDEM © NASA, METI
Hranice katastrálnych území: ZBGIS®, Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky
Ortofotomozaika: © GKÚ, NLC; r. 2018

Vydavateľ: Obec Mýto pod Ďumbierom

Grafický dizajn: Pavol Lihan, A grafik, spol. s r. o., Banská Bystrica

Sadzba a predtlačová príprava: Pavol Lihan, A grafik, spol. s r. o., Banská Bystrica

Skeny a úprava fotografií: A grafik, spol. s r. o., Banská Bystrica

Rok vydania: 2019

ISBN: 978-80-570-1468-3

EAN: 9788057014683



V priestore a čase



Dejiny obce



Obecné spoločenstvo v minulosti

pokles počtu obyvateľov, ktorý by súvisel s núteným vystaňovaním po 1., resp. po 2. svetovej vojne. Podľa posledného sčítania obyvateľov z roku 2011 žilo v obci 526 obyvateľov, z toho bolo 493 slovenskej národnosti, 4 maďarskej a rusínskej, 2 ukrajinskej i českej a 1 nemeckej, resp. moravskej.¹⁴³

Z hľadiska vierovyznania v obci dominovali evanjelici augsburského vyznania, ktorých v roku 1900 žilo 669, rímskokatolícke náboženstvo vyznávalo 365 a židovské 14 trvalo bývajúcich obyvateľov.¹⁴⁴ Pri sčítaní v roku 2011 sa k rímskokatolíckemu vierovyznaniu prihlásilo 236, k evanjelickému a. v. 116 a bez vyznania bolo 123 obyvateľov. Menej početné sú ďalšie vyznania (gréckokatolícka cirkev – 1, pravoslávna cirkev – 6, evanjelická cirkev metodistická – 4, náboženská spoločnosť Jehovovi svedkovia – 4). Počas 20. storočia sa zmenil religiózny obraz obce, pôvodne prevládajúce evanjelické náboženstvo bolo vystriedané v súčasnosti dominujúcim rímskokatolíckym.¹⁴⁵

Stavebný vývoj a architektúra

Urbanizovanie konkrétneho prostredia a zakladanie sídiel oddávna spočívalo na racionálnom využívaní polohy príslušného regiónu. Sídla v takej podobe, ako ich poznáme dnes, vznikali v danom prostredí vždy za nejakým účelom, respektíve mali svoj strategický význam, svoju podmienenú polohu. Mnohokrát sa zakladali aj v blízkosti starších osídlení ešte z praveku a mali svoj význam napr. pre prospektorstvo. Nie je vylúčené, že to tak mohlo byť aj v prípade dnešnej obce Mýto pod Ďumbierom. Môžu tomu nasvedčovať napr. lokálne názvy území Pohánsko a Šánske (odvodené z nemeckého *Schanze* – val, násyp), ktoré sa nachádzajú v extraviláne obce, a aj fakt, že neďaleko boli v spomenutom praveku založené hradiská, napr. v Hornej Lehote či Nemeckej.

Veduta Mýta pod Ďumbierom
Foto I. Faško 2016



Základy osídlenia obce sa začali budovať od konca stredoveku v blízkosti banských diel, ale zrejme aj pri staršej komunikácii vedúcej cez čertovický priesmyk smerom z Pohronia na Liptov. Samotný názov obce Mýto vystihuje jeho funkciu, keďže ide o miesto, kde sa vyberá poplatok za strážený a udržiavaný prejazd. Nešlo o typickú radovú výstavbu ako v iných obciach tohto regiónu, ale o účelové umiestnenie budov pri mieste kontroly cestujúcich, teda v mieste výberu mýta či pri prevádzke povrchovej ťažby drahých kovov. Jednotlivé obydlia v obci boli usporiadané dosť nepravidelne po oboch brehoch potoka Štiavničky, rešpektujúc zložitý terén so starými banskými haldami pozdĺž toku. Tieto okolnosti podmienili rozširovanie sídla špecifickou formou, ktorú pozorujeme najmä pri banských osadách a ktorá ovplyvnila jeho ďalšie budovanie do dnešnej podoby. Je dosť pravdepodobné, že prvé stavby boli prevažne obydliami baníkov.¹⁴⁶

Tradičné obydlia, ktoré sú ešte ojedinele dochované dodnes, vytvárala spravidla podlhovastá obytná stavba s uzavretým dvorom. Ten bol dotváraný hospodárskymi budovami, stajňami a humnami do pôdorysného tvaru písmena U alebo L. Jeho charakter a veľkosť záviseli od viacerých faktorov. Tým rozhodujúcim bola hlavne skutočnosť, či išlo o dom baníka, zemana, roľníka, zamestnanca lesného sektoru, drevorubača,

povozníka či neskôr pracovníka vznikajúcich blízkych priemyselných závodov, tzv. kovorolníka. Priestorová kapacita pritom závisela aj od majetkových pomerov, ako i od početnosti príslušnej rodiny. Pôvodne išlo o jednopodlažný dom. Zruby boli stavané takmer výlučne zo smrekového dreva, pretože smrek bol najvhodnejším stavebným materiálom a v okolitom prostredí aj hlavným lesným porastom po výrube pôvodnej jedle, ktorá tvorila prevažne zmiešané porasty s bukom a javorom. Drevo ako stavebný materiál zrubovej časti obytného domu začal koncom 19. a začiatkom 20. storočia postupne vytláčať kameň, v nepatrnej miere tehla.

K murovaným stavbám zo staršieho obdobia patria, samozrejme, sakrálné objekty, a to obidva kostoly z 19. storočia, evanjelický aj s farou a školou. Potom administratívne a priemyselné stavby, ktoré patrili banskej komore, medzi nimi objekt pily. Z kameňa boli postavené aj domy niektorých roľníkov a niektorých zemanov. Začiatkom 20. storočia pribudli murované budovy notárskeho úradu, katolíckej školy (neskoršej fary) a kováčskej vyhne.

V mieste vyberania mýta musela akiste stáť budova pre strážnikov a priestor pre uloženie cenností a vybratých poplatkov. Išlo zrejme tiež o kamennú stavbu, a to kvôli bezpečnosti a ochrane majetku. Aj keď sa nedá tohto času oprieť o relevantný historický a archeologický výskum, je dosť pravdepodobné, že sa mohla nachádzať niekde v mieste dnešného obecného úradu na návrší, v blízkosti brodu cez potok. Na tomto mieste pôvodne stál mestský hostinec, ktorého kamenná stavba mohla plniť funkciu mýtnice. Po skončení 2. svetovej vojny bola zrekonštruovaná a rozšírená, a to s použitím pôvodných základov a časti múrov. V súčasnosti slúži účelom obecného úradu a prednedávnom znova prešla zásadnou prestavbou a rekonštrukciou. Dodnes sa v nej zachovala hlboká dvojúrovňová pivnica, ktorá bola súčasťou stavby hostinca.

Kameň ako stavebná konštrukcia teda zohrával svoju funkciu aj skôr, no zásadne pri stavbách dôležitého významu alebo pri zvýraznení spoločenského statusu.¹⁴⁷ Napriek tomu smrekové drevo predstavovalo nezastupiteľný artikel aj pri murovanej výstavbe, a to pri konštrukcii stropov a striech. Trámy, ako aj základná, nosná časť celej strechy domu sedlového tvaru, tzv. väzba, ktorú tvorili pomúrnicie, väzné trámy a krokvy, boli zo smrekového dreva. Takisto aj latovanie, na ktoré sa kládla drevená šindľová krytina. Vyrábali ju miestni špecialisti zo štiepaného, väčšinou jedľového dreva. Škridlou alebo azbestovocementovou krytinou značky Eternit začali strechy pokrývať, avšak ojedinele, až niekedy v 20. rokoch 20. storočia. Hospodárske budovy, humná a stajne sa aj naďalej budovali z dreva, buď z neotesaných okruhliakov, alebo nahrubo otesaných trémov.

Súčasný historický výraz zástavby Mýta je charakterizovaný rôznymi typmi obydli a architektúry. Zástavba predstavuje isté špecifikum v regióne Horehronia, pretože tu nachádzame tri typy obytných stavieb.

K najstarším a najpočetnejším dochovaným obytným stavbám patria klasické drevené zruby s pozdĺžnou dispozíciou, ktoré sú niekedy omietnuté vápennými omietkami. Zruby s pozdĺžnou dvoj- či trojpriestorovou dispozíciou ako produkt valašskej kolonizácie v tomto horskom prostredí bývajú niekedy označované aj



Typická zástavba uzavretého dvora
Foto M. Budaj 2017

Typická uličná zástavba obce,
štíty domov orientované
kolmo na ulicu
Foto I. Faško 2001



ako drevenice tzv. „horehronského typu“. Boli stavané väčšinou v module 5×10 m alebo 6×12 m s podlomenicovou strechou. Štít bol často ukončený tzv. kabrincom, z ktorého trčal vyrezávaný ozdobný hrotník. Kabrinec (inak aj háľka) je polooválna dekoratívna strieška, ktorú si budovali väčšinou roľníci, drevorubači a pastieri a ktorá sa začala objavovať na strechách ľudovej architektúry v období baroka. Často bola zospodu zdobená ornamentmi a podľa povier slúžila na ochranu domu. V Mýte sa nedochovalo veľa domov s týmto prvkom, i keď podľa historických fotografií to bola v minulosti bežná súčasť strechy na tomto type domu.

V súvislosti so starými stavbami, obývanými na prelome 19. a 20. storočia, sa zachovali len kusé informácie a čiastková fotodokumentácia. Do dnešných dní stojí jednopriestorový zrub, ktorý patrí medzi staršie zachované domy a je ukázkou stavebného vývoja a typológie obytného domu. Tvorí síce súvislú zástavbu s pozdĺžnou dispozíciou, no jednotlivé miestnosti nie sú navzájom prepojené a každá z nich má osobitný vstup. Mohlo to, samozrejme, znamenať aj oddelenie bývania príslušníkov jednej rodiny (starí rodičia a mladí), ale v každom prípade ide o zachovaný unikát takejto skladby a dispozície domu. Vstupy nie sú prekryté pavlačou, ale chránené vysunutou strechou, ktorá celú stavbu zjednocuje. Zo strany dvora sú markantné dva vikiere, ktoré slúžili na výstup do strechy, akiste za účelom uloženia sena alebo aj rôznych nástrojov používaných v domácnosti. Tento dom je zastrešený polvalbovou strechou a omietnutý vápnom iba v priečelí a zo vstupnej dvorovej strany.¹⁴⁸

Jednopriestorový zrubový dom
Foto I. Faško 2010



Klasický vstup do domu bol vytvorený cez *gang* (pavlač) a v strede dispozície umiestnený pitvor (neskôr kuchyňa), kde sa nachádzala rohová pec. K najstarším typom patrili otvorené pece, tzv. ohniská, s otvorom cez strop, bez komína. Dym stúpал voľne do podkrovia a cez strechu vychádzal tzv. dymníkmi. Vzhľadom na tento nebezpečný spôsob odvodu spalín a časté požiare sa postupne začali v dôsledku nariadení budovať komíny a postupne sa zmenil aj tvar pecí, ktoré dostali pomenovanie *šparhét*. Pri trojpriestorovej dispozícii sa zo vstupného priestoru vchádzalo do väčšej miestnosti – izby, ktorá bola zároveň obytnou miestnosťou aj spálňou. Na druhú stranu sa vchádzalo do komory, ktorá slúžila na uskladnenie potravín, náradia a iných dôležitých hospodárskych potrieb. Táto miestnosť v zadnej časti domu sa niekedy využívala aj na iné účely, najčastejšie sa zmenila na obytnú izbu.

K druhému typu obytnej zástavby patria drevené zruby s centrálnou dispozíciou, čo znamená, že jednotlivé miestnosti domu sú prístupné zo vstupnej chodby a nie priamo z kuchyne. Ide o typológiu domov, ktoré sa vo veľkej miere vyskytujú v Nižnej a Vyšnej Boci, ojedinele v susedných obciach Bystrá a Jarabá. Oproti klasickým zrubom boli výrazne väčšie (rozmery dispozície približne 10 × 8 m, 12 × 10 m). Sú charakteristické pre spomínané banícke osady a vyznačujú sa štvor- až päťpriestorovou dispozíciou. Tento typ domu bol ovplyvnený baníckym obyvateľstvom nemeckej proveniencie. Vstupný priestor tvoril centrálny umiestnený pozdĺžny pitvor, ktorým bolo možné prejsť cez dom do hospodárskej časti – k stajni, humnu alebo do záhrady. Po oboch jeho stranách sa nachádzali prechodné miestnosti určené na bývanie. Domy boli charakteristické svojou vysokou valbovou strechou a vyznačovali sa výškou oproti klasickej zrubovej zástavbe. Štíty strechy spravidla neboli zdobené spomenutými kabrinami. Na Mýte sú zachované najmenej štyri typy takýchto stavieb. V neďalekej baníckej obci Jarabá bol donedávna zachovaný jeden z takýchto starých baníckych domov v murovanej podobe. Podobnú murovanú stavbu možno vidieť aj v neďalekej Bystrej pri ceste smerom na Tále.

Tretím typom zástavby sú obytné murované domy. Ich výstavba sa rozšírila najmä v období medzi dvoma svetovými vojnami a začala postupne vytlačovať pôvodnú drevenú architektúru. Dispozícia týchto stavieb však

bola podobná dreveným zrubovým. Za nówum možno považovať skutočnosť, že boli aj podpivničené. Pivnice sa predtým budovali samostatne, väčšinou zakopaním do hĺbky vo svahoch. V medzivojnovom období vzniká v Mýte pod Ďumbierom špecifická výstavba, ktorá akoby sa pridržala jednej schémy či majstra staviteľa z tejto doby. Pre domy je charakteristická pozdĺžna trojpriestorová dispozícia so vstupom cez pavlač, líšia sa len rozdielnym prevedením fasád. Na niektorých je napr. možné pozorovať zdobenie secesnými vzormi. Strechy týchto obydlí sú často už iba sedlové, bez podlomeníc. V štítoch, ktoré boli najskôr doskové, sa niekedy objavujú veľmi precízne vyhotovené drevené vyrezávané okrasy, napr. v tvare kríža alebo srdiečok, v neskorších murovaných štítoch sa táto výzdoba vyskytuje ojedinele.

Tretím typom zástavby sú obytné murované domy. Ich výstavba sa rozšírila najmä v období medzi dvoma svetovými vojnami a začala postupne vytlačovať pôvodnú drevenú architektúru. Dispozícia týchto stavieb však bola podobná dreveným zrubovým. Za nówum možno považovať skutočnosť, že boli aj podpivničené. Pivnice sa predtým budovali samostatne, väčšinou zakopaním do hĺbky vo svahoch. V medzivojnovom období vzniká v Mýte pod Ďumbierom špecifická výstavba, ktorá akoby sa pridržala jednej schémy či majstra staviteľa z tejto doby. Pre domy je charakteristická pozdĺžna trojpriestorová dispozícia so vstupom cez pavlač, líšia sa len rozdielnym prevedením fasád. Na niektorých je napr. možné pozorovať zdobenie secesnými vzormi. Strechy týchto obydlí sú často už iba sedlové, bez podlomeníc. V štítoch, ktoré boli najskôr doskové, sa niekedy objavujú veľmi precízne vyhotovené drevené vyrezávané okrasy, napr. v tvare kríža alebo srdiečok, v neskorších murovaných štítoch sa táto výzdoba vyskytuje ojedinele.

Ukážka tzv. baníckeho
zrubového domu
s centrálnou dispozíciou
Foto I. Faško 2001





K obytným domom patria už aj spomínané hospodárske budovy, ktoré dotvárali ráz zástavby a často uzatvárali hospodárske dvory. Boli to jednoduché zrubové stavby bez dôkladného opracovania dreva tesaním. Dispozične ich môžeme rozdeliť na dvoj- alebo trojpriestorové. Stredná časť humna bola prejazdná, po jednej alebo oboch stranách bol tzv. **záčinok**, kde sa uskladňovala úroda a poľnohospodárske náradie, prípadne bol využívaný ako maštal'. V podstreší prístupnom cez prejazd sa uskladňovalo seno. Na výstup do podstrešia slúžil rebrík. K hospodárskym stavbám patrili aj pivničky na uskladnenie zemiakov, budované do svahu, a zastrešené studne budované z drevených hranolov.

Ukážka murovaného domu z 30. rokov 20. stor.

Foto I. Faško 2015

Ukážka murovaného domu so secesnými vzormi z 20. rokov 20. stor.

Foto P. Liban 2017



Humno presťahované z lokality Pohánsko do intravilánu obce

Foto I. Faško 2010

Humná uzatvárajúce hospodársky dvor

Foto I. Faško 2015



Kováčska vyhňa

Foto I. Faško 2012

Tradičná uličná zástavba: zrubový obytný dom, pivničky a humno

Foto I. Faško 2001



Drevená zrubová studňa

Foto M. Budaj 2017

K priemyselným stavbám patrí dodnes zachovaná kováčska vyhňa v dolnej časti obce smerom na Bystrú, ktorá je zapísaná v štátnom zozname kultúrnych pamiatok. Ide o jednoduchú jednopodlažnú murovanú stavbu z kameňa z I. polovice 20. storočia s polvalbovou strechou, ukončenou v priestore pre podkúvanie koní dvoma drevenými stĺpmi a vstupom do uzamykateľného priestoru vyhne. Budova by si zaslúžila väčšiu pozornosť a v blízkej budúcnosti potrebnú rekonštrukciu.

Ďalšou stavbou bola už dnes neexistujúca pila v hornej časti obce smerom na obec Jarabú, ktorej budovy sú zakreslené na katastrálnej mape z roku 1866. Niekdajší vodný náhon možno dodnes pozorovať voľným okom.¹⁴⁹

K najvýznamnejším stavbám obce patrí **evanjelický kostol**. Je súčasťou ojedinele zachovaného komplexu farských budov v autentickom vidieckom prostredí, ktorý dotvára škola a fara s hospodárskymi budovami. Kostol, fara i škola sú zapísané do štátneho zoznamu kultúrnych pamiatok.

Historické foto
ev. kostola bez veže
Archív J. Kyselovej

Skica veže od architekta
J. Tvarožka
ACZM



Štúdie možného ukončenia veže
ev. kostola a pečiatka architekta
Juraja Tvarožka
ACZM

Evanjelický kostol je architektonickou dominantou obce. Patrí do pomerne malej skupiny slovenských kostolov, postavených v značnom časovom odstupe po vydaní Tolerančného patentu Jozefa II. v roku 1781. Na území breznianskeho okresu bol postavený ako tretí v poradí po dvoch tolerančných kostoloch – v Brezne (1785) a Hornej Lehote (1791). Do jeho výstavby sa mýtňanskí evanjelici zúčastňovali cirkevných obradov v Brezne.

Jednovežová stavba má obdĺžnikový pôdorys s polkruhovým záverom, zaklenutá je pruskými a českými klenbami. Klasicistický jednoloďový kostol bol postavený v rokoch 1823–1825 bez veže. Kostol bol viackrát upravovaný, a to v rokoch 1884, 1906–1908, 1932, 1948–1949 a 2006–2008.

Súčasťou zachovaného mobiliára z obdobia vzniku kostola je murovaný oltár, kazateľnica, krstiteľnica a pravdepodobne aj lavice. Interiér sa zachoval v autentickej podobe s menšími úpravami (podlaha, výplne otvorov). Oltár je neoklasicistický, v strede s obrazom Ježiša v Getsemanskej záhrade od maliara Andreja Stollmanna z roku 1905.



Pohľad na ev. kostol,
bývalú ev. školu a ev. faru
Foto M. Budaj 2019

Interiér ev. kostola,
chór s organom
Foto M. Budaj 2019

Pred kostolom stála pôvodne drevená zvonica, dochovaná na dobových fotografiách. Murovaná kostolná veža ukončená kupolou s laternou bola pristavená v rokoch 1948–1949 podľa projektu jedného z najvýznamnejších medzivojnových slovenských architektov **Juraja Tvarožka**. Na tomto príklade je možné pozorovať majstrovstvo a veľký cit architekta pre rurálne prostredie. K pôvodnej stavbe z 19. storočia veľmi vhodne dokonponoval vežu, a to bez radikálneho funkcionalistického výrazu. Možno tak konštatovať napr. na základe porovnania s nadčasovou stavbou sporiteľne na Kamennom námestí v Bratislave z 30. rokov 20. storočia, ktorá je takisto jeho dielom.

Evanjelická škola a fara v Mýte pod Ďumbierom tvoria súčasť ojedinele zachovaného komplexu cirkevných budov v autentickom vidieckom prostredí, ktorý sa zachoval bez rozsiahlejších stavebných úprav v takmer pôvodnej skladbe. Asanovaná bola len maštal' vo farskom dvore a hospodárska budova v závere školského dvora.

Budova fary, postavená v roku 1871, je zachovaná vo svojej pôvodnej dispozícii, odhliadnuc od menších pôdorysných úprav v južnej časti a rozšírených okenných otvorov. V autentickom stave sú zachované horizontálne konštrukcie – drevené trámové stropy a drevené prvky zastrešenej terasy a podsteny. Na východnej strane, zo strany hospodárskeho dvora, sa nachádza centrálny vstup s pavlačou. Je to budova s centrálnou dispozíciou, má šesť miestností s kuchyňou. Zastrešená je valbovou strechou. Vstupná chodba je na západnej strane prepojená s výstupom na prestrešenú záhradnú terasu (altánok). Farský dvor je uzavretý drevenou bránou a kamennými piliermi, z východnej strany pôvodným dreveným humnom.

Budova evanjelickej školy s bytom pre učiteľa bola postavená v roku 1891. Južná časť budovy je zachovaná v autentickom stave (len s prístavbou schodiska k mladšiemu južnému vstupu), severná strana s úpravami okenných otvorov, ďalšími úpravami vnútorného členenia a vnútorných inžinierskych sietí. V zimných mesiacoch slúži ako modlitebňa.^{145a}

V súčasnosti, keď boli podobné cirkevné stavby na vidieku buď asanované, alebo sa stali nadbytočným majetkom, je cirkevný areál v Mýte pod Ďumbierom stále živý a naďalej slúži hlavne na cirkevné účely.

Rímskokatolícky kostol sv. Matúša je takisto národnou kultúrnou pamiatkou. Stojí vedľa hlavnej štátnej cesty na pozemku patriacom pôvodne evanjelickej cirkvi, ktorá ho pre účel výstavby poskytla rímskokatolíckej farnosti. Ide o jednolodňovú klasicistickú stavbu s pravouhlým uzáverom presbytéria a vežou



Historické foto rím. kat. školy, v súčasnosti rím. kat. fara KrRKŠ (s. 67)

Pohľad na rím. kat. kostol sv. Matúša

Foto I. Faško 2015

tvoriacou súčasť hmoty kostola z roku 1840. Veža, členená lizénovými pásmi, je ukončená ihlancovou helmicou. Nad portálom sa nachádza termálne okno. Kostol je zaklenutý pruskými klenbami a má pôvodný interiér. Pri vstupe do areálu kostola sa nachádza budova rímskokatolíckej fary, vybudovaná začiatkom 20. storočia ako katolícka škola. V areáli farskej záhrady sú zreteľne viditeľné stopy po banskej činnosti. Ide o zarastené haldy, navrhované kamene a suť.

Pri hodnotení architektúry obce treba spomenúť aj dodnes zachované **salašné koliby** mimo intravilánu obce a takisto aj pastierske prístrešky, ktoré sa však nedochovali. Koliby sú drevené zrubové stavby postavené väčšinou z neopracovaných trávov s kruhovým prierezom a polvalbovou strechou. Mnohé z nich boli vystavané začiatkom a v priebehu 20. storočia, zrejme na pôvodných miestach starších stavieb, a to hlavne kvôli prístupu k vode a vyhovujúcim terénnym danostiam. Niektoré boli budované aj vo vyšších polohách, priamo pod hoľami Ďumbierskeho masívu, ako napr. „Pasecký salaš“ pod Veľkým Gáplom, ktorého obvodové murivo a zborenú strechu bolo možné vidieť ešte v prvých rokoch tohto storočia. Mýto pod Ďumbierom sa javí ako miesto s najhustejším výskytom tohto typu stavieb v rámci regiónu Horehronia. V čase zostavovania monografie



Interiér rím. kat. kostola, organ s ornamentálnou výzdobou

Foto M. Budaj 2018

Salašné koliby v lokalitách
Pohánsko a Šánske
Foto I. Faško 2012



bolo napočítaných najmenej 10 dochovaných kolíb v blízkom okolí obce, z ktorých niektoré dodnes plnia funkciu sezónnych salašov, najmä v lokalite Pohánsko a Diel.

K zaujímavým stavbám v extraviláne obce patrí aj bývalý televízny vysielateľ, ktorý kedysi plnil funkciu retranslačnej stanice pre zosilnenie televízneho príjmu. Bol postavený zo železobetónu v kruhovom pôdoryse pravdepodobne začiatkom 60. rokov 20. storočia v lokalite Skalka-Diel. Táto stavba je zaujímavá riešením veže s kruhovým pôdorysom, ktorá je ukončená tromi kruhovými balkónmi, takisto zo železobetónu.

Salašná koliba na Diele
Foto I. Faško 2012



Kaplnka na Pohánskom
zasvätená Panne Márii
Pomocníci
Foto I. Faško 2012

Ďalšou stavbou je kaplnka postavená po 2. svetovej vojne v roku 1946 v lokalite Pohánsko (podľa informátorov z vďačnosti obyvateľov Mýta pod Ďumbierom za to, že obec nebola zničená počas evakuácie po oslobodení). Ide o železobetónovú stavbu obdĺžnikového pôdorysu ukončenú apsidou, v ktorej sa nachádza malý oltárik. Z obdobia 2. svetovej vojny treba spomenúť ešte sedem zachovaných bunkrov zo železobetónu, ktoré postavilo povstalecké vojsko v spolupráci s miestnym obyvateľstvom kvôli obrane pred prípadným postupom nemeckej armády do doliny obce Mýto pod Ďumbierom smerom od Čertovice.

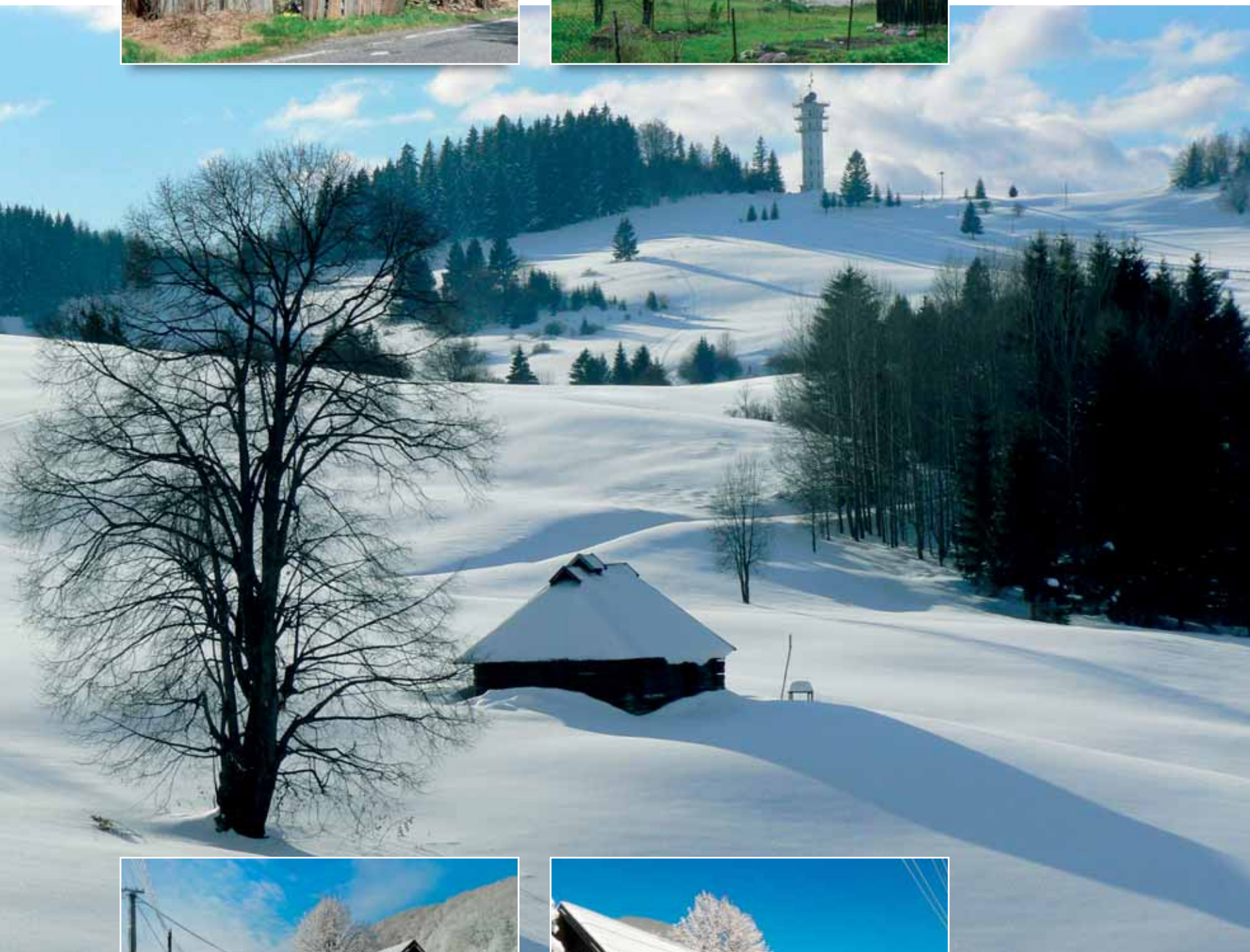
Na záver treba skonštatovať, že pôvodná zástavba obce sa dochovala najviac v objektoch používaných na rekreačné bývanie, a preto je možné pozorovať ich v súčasnosti in situ. Je ich však z roka na rok menej, pôvodná historická zástavba sa vytráca buď v dôsledku nevhodnej rekonštrukcie, alebo asanovania. Od urbanistického založenia obce v období raného novoveku až do 2. svetovej vojny vznikala v Mýte pod Ďumbierom zástavba, tzv. historické jadro obce, ktoré si akiste zasluhuje pozornosť ako ukážka originálnej a špecifickej hmotnej kultúry tohto regiónu. Približne od polovice 20. storočia až dodnes registrujeme novú, menej kvalitnú povojnovú architektúru. V poslednom období možno pozorovať ojedinelý návrat k tradičnej drevenej zrubovej architektúre, predovšetkým v objektoch určených na rekreáciu, v niektorých prípadoch však badať odklon od pôvodného stavebného štýlu tohto regiónu (napr. uplatňovaním nevhodného typu kanadskej, tirolskej alebo goralskej architektúry). V poslednej dobe je evidentné aj negatívne urbanizovanie mimo intravilánu obce. Niektoré stavby predovšetkým svojím nevhodným umiestnením v teréne narúšajú pôvodné prírodné prostredie alebo svojimi rozmermi a štýlom jednoducho nepatria do tohto prostredia. Nesledujú napr. prirodzené vrstevnice terénu, nedodržia horizontálne a vertikálne zónovanie, čím narúšajú pôvodné veduty obce. Pôvodná sídelná štruktúra sídla je narušená negatívnymi vplyvmi novej výstavby aj priamo v obci (napr. prednedávnom vybudovaný bytový dom s 24 bytovými jednotkami alebo nová developerská výstavba rekreačných domov). Vzhľadom na pôvodný potenciál a možnosti harmonického rozvoja obce musíme s poľutovaním skonštatovať, že na začiatku nového milénia obec výrazne stráca svoj výnimočný stavebný charakter.



Ukážka murovaného tzv. banického domu z obce Jarabá, asanovaného prednedávnom
Foto I. Faško 2010

Ukážka murovaného domu s gangom a vikierom zo začiatku 20. stor.

Foto I. Faško 2012



Záber na časť chotára zvanú Diel, v popredí salašná koliba, v pozadí televízny vysielač
Foto I. Faško 2015

Zástavba zrubových domov, štíty orientované pozdĺžne s ulicou
Foto I. Faško 2019



Zabudnuté zamestnania



Tradičná kultúra



Hospodársky, spoločenský
a kultúrny život
v 20. storočí



Poznámky a zoznamy